

37(08)

P88

С. РУСОВА

ВИБРАНІ
ТВОРИ

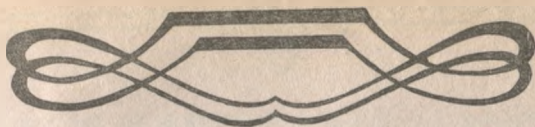

Бути гарним педагогом — це бути справжнім реформатором майбутнього життя України, бути апостолом Правди і Науки.

Рідна мова — це перша умова, щоб учні проходили науку свідомо.

Народ, що не має своєї школи, попасає задніх! Йому замкнено двері до пишного розвитку своїх культурних сил, він засуджений на пригноблене становище, на постійне вживання чужого хліба; живе він не по своїй живій душі, а чужим розумом. Такому народові, який не має своєї школи й не дбає про неї, призначені економічні злидні й культурна смерть. Ось через що сучасним гаслом усякого свідомого українця мусить бути завдання: рідна школа на Вкраїні.

34(08)
P88

С. РУСОВА

ВИБРАНІ ПЕДАГОГІЧНІ ТВОРИ

*Допущено Міністерством
освіти України*

28824 R

K

1582

Держарна
науково-педагогічна бібліотека
України
04066, м.Київ, вул.М.Берлінського, 9

КИЇВ «ОСВІТА» 1996

волошки, мак, виробляють їх з паперу. Граються у відповідні рухавки з піснями — «Маки-маківочки», «Вийшли в поле косарі» і т. п. Слухають оповідання про польову мишку, про жайворонка, ліплять їх з глини.

Взагалі в літі і весною бажано упорядкувати можливо більш екскурсій в поле, в ліс, упорядковувати свята на честь вишні (як в Японії), коли вона цвіте, маку, жита (обжинки), свята косовиці, використовуючи їх як для того, щоб діти були більш в природі, ближче до усяких її з'явищ, так і для того, щоб зблизити їх з трудовим життям народу. Для кожного свята треба дати коштовний літературно-музичний матеріал: вірші, пісні, оповідання, загадки і т. п.

I.

ПРАКТИЧНІ ПОРАДИ ДО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ.

В теоретичній частині наших порад ми вказали на те, яке велике значення мають для дітей добре розвинені почуття. Вони дають дітям змогу мати якісні приймання, володіти почуттями, щоб якнайкраще розуміти красу природи, якнайкраще запобігти якійсь небезпеці, що могла б загрожувати життю. Тепер ми скрізь бачимо дітей короткозорих, з окулярами на молоденьких обличчях; бачимо класи темні, де діти дуже часто мають світло не з того боку, або що б'є їм просто в очі. Берегти і розвивати зір треба з першого року життя дитини: треба тримати дитину в світлім помешканні, але захищати очі малої дитини від занадто блискучого проміння; вночі дитина повинна спати в зовсім темній кімнаті, щоб її закриті очі зовсім спочили від усякого роздратування. Треба оточувати малу дитину різнокольоровими речами, але кольори не повинні бути занадто яскраві, але гармонійно добрані. Так само треба стежити, щоб і слух дитини не вражався від несподіваних голосних звуків. Дуже добре грати або співати коло дитини ніжних простих мелодій.

Але справжнє виховання може провадитися систематично тільки в дитячому садку, з дітьми 4—6 літ. Деякі діти приходять в садок вже з деяким розумінням кольорів, але його треба упевнити, поширити. Після випадкових питань, напр., якого кольору вбрання на дітях і т. д., можна зробити такі вправи, додержуючись методу видатних педагогів: назвати спочатку колір, потім знайти його між іншими кольорами і назвати речі того кольору. Дітям роздають спочатку білі й чорні картки. З ними діти добре ознайомлені, і треба вимагати, щоб вони називали можливо більше білих і чорних речей; деякі

з них повинні бути тут же перед дітьми — крейда, вугіль, борошно, сіль, цукор, сукно, шкіра, масть. Треба перепитати дітей: у кого чорне волосся, у кого він зовсім біле (дід, баба), кого можна пізнати по тому, чим він замастився, наприклад: сажотруса, мірошника. Треба назвати всі речі в класі, котрі з них чорні, а котрі білі на колір, назвати кілька квіток білих (діти називають їх по пам'яті). Лекція має тягтися не більше, як 25 хвилин, але всі діти мають приймати в ній активну участь. Після того їм даються білі й чорні кубики, щоб збудувати щось гарне. На другу лекцію даються три кольори — червоний, блакитний і жовтий. Лекцію провадити треба в тому ж таки порядку, але треба звертати увагу на те, щоб діти якнайпевніше розрізняли один колір від другого; більш треба дати різноманітних, різнокольорових стьожок, матерій, камінчиків, квіток (мак, волошки, лютик), папірців і т. п. Під кінець даються дітям довгенькі стьожки або бабінки певних кольорів: діти стають серед хати, простягають стрічки, і переплетується жовте з жовтим, блакитне з блакитним і т. д. Тут можна робити багато різноманітних веселих вправ. Коли діти будуть певно розрізняти і називати головні кольори — жовтий, блакитний, червоний, зелений, фіалковий, рожевий — тоді треба їм давати підбирати відтінки. Для цього можна давати нитки, стьожки, а ще краще квіти: напр. для блакитного — барвінок, незабудку, гіацинт, волошки; так само можна доручити дітям підібрати жовті квітки різних тонів і червоні. Для остаточного закріплення в пам'яті дітей всіх кольорів роблять з ними паперові квітки, дають їм розкладати кольорові кубики або кардоночки, дають олівці для малювання простеньких орнаментів, вживають також вишивання, роблять гру в барви. Далі знання барв постійно підтримується на екскурсіях; увага дітей постійно звертається на різні кольори зорі, на кольори звичайних речей.

Після кольорів зорові вправи ведуться разом з дотиком, бо вони одна одній допомагають в розпізнаванні обсягу, форми, далечини. Для обсягу спочатку звертають увагу дітей тільки на обсяг взагалі: хто з дітей вищий на виріст; що вище: чи дзвіниця, чи звичайний дім, чи дерево, чи хата; що довше — чи шлях до міста, чи стежка до саду; що більше — чи класна дошка, чи зшиток, чи кавун, чи яблуко. Коли більш-менш вияснилося дітям розуміння того, що більше, а що менше, тоді дають дітям на порівняння різні речі, в лінійному обмірі і в обмірі об'єму: олівець, ручки від пера, лінійки, мотузки і т. п. Для обміру цілого тіла (об'єму) даються книжки, шишки, жолуді, м'ячі, гудзики і т. п. Коли діти

будуть вже добре знати, що значить більший, менший, короткий і довший, тоді треба дати їм підкладати речі за обсягом, найкраще однакові речі, аби між ними виступала одна різниця — їх обмір; наприклад, голки, булавки, олівці, гудзики; але можна розкладати і різноманітні речі, тільки за їхнім обсягом. Тут дуже придадуться кубики Монтессорі: спочатку діти розкладають їх на зір, потім їм зав'язують очі, і вони розкладають їх на дотик — і після кількох вправ дітям доручається з зав'язаними очима розкласти речі в послідовнім щодо розміру порядку. Слідом за обсягом йде ознайомлення дітей з формою, в такому самому порядку, як і ознайомлення з кольором: спочатку діти називають форму, потім знаходять її серед інших і далі називають форми всяких речей. Коли діти вже добре знають 4—5 форм, тоді вони означають їх і з зав'язаними очима, дотиком, — це провадиться, як забава: діти сідають колом; одному зав'язують очі і дають обмацати ту чи іншу форму. Коли дитя захоплюється цим, то дають одній дитині кілька різних форм, щоб вона їх пізнала на дотик. Це є не індивідуальна гра, а перша — соціальна. Такі ігри не повинні тривати довго, а хвилин 10—15, бо вони вимагають концентрації уваги, яка дуже скоро втомлює дітей. Для зміцнення знання форм дітям дають вирізувати і розкладати картонні або дерев'яні форми, фарбувати і малювати орнаменти з тих або інших з'єднаних форм; тут можна давати спочатку якийсь один зразок орнаменту, а потім давати дітям волю вигадувати свої власні. Залишається ще виправити в дітях розпізнавання далечини і влучність. Дітям дається лук, і спочатку призначається мета десь близько, а потім усе далі. Відповідно до того, скільки діти можуть рахувати — чи до 6-ти, чи до 10-ти, вимірюють цю далечинь ступнями; потім діти міряють її футами. Після того діти по одному самі призначають собі, як далеко вони можуть бити — чи до паркану, чи до якого дерева — хто далі; теж вимірюють футами або й сажнями (якщо діти старшого віку). Треба вигадувати різні ігри (для спритності очей — кеглі, скраклі, стріляння з лука в мету). Під час екскурсії можна запитувати дітей, як далеко і що саме вони бачать в далечині, щоб знати силу зору кожної окремої дитини. Під час навчання треба, щоб діти мали досить світла для праці, щоб світло конче падало з лівого боку; треба уникати праць, що можуть занадто втомлювати очі — як, наприклад, виколювання Фребеля, яке цілком відкинуто, вишивання бісером тощо.

Таким чином систематично розвивається у дитини зір, а разом з ним і дотик. Але дотик вимагає ще особливого роз-

витку в своєму окремому напрямку, в прийманнях шорсткості і м'якості температури і ваги. З цими прийманнями дотик справляється цілком самостійно; зір не може або дуже мало може йому допомогти. Щоб розбиратись в прийманнях м'якості і шорсткості та твердого, треба додержуватись методу Фребеля — методу протилежності. Бо оскільки обсяг є порівняльним уявленням, остільки тверде, м'яке вже має щось позитивне, незалежне від порівняння. Звісно і тут будуть всякі відтінки, але сама властивість абсолютна. Даємо дитині маленьку подушечку (від ляльок) і дошку (або стіл) і вияснюємо, що означає тверде, що м'яке; даємо кілька речей з цими протилежними прикметами. Так само звертаємо увагу дітей на приймання шорсткого і гладенького. Тут можна багато взяти зразків з природи — жолудь, шишка з ялини, яблуко, волоський горіх, лісові горішки, шкло, камінчики, наждачний папір і т. ін. Потім можна, як радить Монтессорі, при допомозі самих дітей назбирати колекцію матерій і зразки їх розкласти послідовно, за їх товщиною або м'якістю.

Що до розуміння ваги, то тут теж треба починати з контрастів — пір'їнка і камінчик, залізо і трісочка. Найліпше поставити перед дітьми велику миску з водою і кидати туди всякі речі — важкі падатимуть на дно, а легкі плаватимуть зверху. Тут не йде діло про вияснення Архимедового закону, але це дає об'єктивне означення легкого і важкого, бо важити на руці буде завше занадто суб'єктивним: те, що для одної руки буде тяжке, для другої може видатися за легке. Діти люблять гратися з водою: їм приємно кидати у воду лушпайки з горіхів, камінчики, шматки заліза, шкла і дивитись, як вони, хоч які маленькі, а тонуть у воді, тоді як досить великий шмат кори, аркушик паперу поволі плавають по воді. Тут треба внести в думку дитини тільки один висновок: є речі важкі і легкі; все легке плаває по воді, все важке тоне. Після цього вже можна й на руку переважувати, що важке, а що легке, і пояснити, що вага не стоїть в зв'язку з обсягом: інший шматочок цукру буде важчий за цілий дерев'яний кубик. Можна познайомити дітей з різними мірами ваги — краще в грамах, ніж у фунтах. Щоб закріпити усі ці знання, можна влаштувати гру в крамниці, якою діти дуже захоплюються. Назбирати потроху різноманітного матеріалу: їжі, зілля і т. ін., поставити невеличкі терези, міри ваги і дати дітям волю бавитись важінням краму. Це — вправа і для первісної лічби — «лекція з арифметики» — і конкретний процес важіння.

Що до розвитку чуття температури, то при цьому не може бути багато різноманітних вправ: шкіру дітей треба поволі

призвичаювати до гарячого й холодного, але це вже більше санітарно-гігієнічне завдання, а не педагогічне. Можна пропонувати дітям покласти руки в миску з холодною водою і поволі додавати гарячої, скільки дитина може витримати, і послідовно через деякий час повторювати такі досліди, щоб спостерегти, оскільки дитячі руки (а також і ніжки) можуть звикнути до різної температури. Добре, щоб діти бігали босі на чистому просторі. Усі ці вправи мають провадитись, як ігри, розваги і в першій році дитячого садка не менше двох разів на тиждень, поки всі почуття не буде проведено через усякі вправи, і поки діти, дякуючи їм, не засвоюють цілком певно знання кольорів, форм, обсягу, ваги, шорсткості, твердості тощо. Але і далі на предметових лекціях на ці знання постійно звертається увага дітей, коли розглядається та чи інша річ.

Що до розвитку слуху, то з самого початку можна розвинути його музикально, співаючи дитині гарних пісень, граючи їй ритмічні речі. Ритм дитина переймає раніш за все і любить саме ту музику, де ритм ясніш виступає: військову і танці. Що до систематичного виховання слуху, то треба, щоб дитина спочатку розуміла різницю глухого шуму і різних окремих мелодійних звуків. Монтессорі подає для цього закриті з усіх боків скриньки, в яких насипано — в одній горох, в другій — мак, в третій — шматки скла, в четвертій — шматки заліза. Діти трусять їх і по звуку вгадують, що в них торохтить. Щоб розвинути увагу до звуків і тонкість слуху, треба вживати Монтессорівських моментів мовчанки: діти сідають або на свої стільчики, або колом на килимі; жодним рухом, словом не повинні вони порушати абсолютну тишу; і серед такої тиші ловлять вони кожний такий звук, якого не можна помітити серед звичайного гармидеру: цокання годинника, зуміння мухи; серед такої тиші з другої хати потихеньку викликається та або інша дитина, що має так встати і вийти, щоб жодним рухом не порушити пануючої тиші. Треба, щоб діти розпізнавали голоси усяких птахів, пізнавали голоси своїх товаришів. Для цього граються так: співають пісні про зозулю, і дитина, що стоїть в середині дитячого кола, повинна вгадати: хто кував ку-ку. Друга гра — це схвати яку-будь річ і казати дитині шукати її під звуки фортеп'яно — голосні, коли дитина близько підходить до речі; тихенькі, коли вона від неї віддаляється. Дуже сприяє розвитку слуху ритмічна гімнастика, і її треба вживати по всіх дитячих садах. Так само конче потрібно, щоб діти співали хором простих пісень з невисоким регістром: найкраще починати з народніх пісень.